

UOT 81

<https://doi.org/10.59849/2311-8482.2025.4.109>

ARZU ABBASOVA *

SEYİD ƏZİM ŞİRVANININ ƏSƏRLƏRİNİN DİL-ÜSLUB XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Seyid Əzim Şirvaninin yaradıcılığında Azərbaycan dili sadəlik, təmizlik və anlaşıqlıq prinsipləri əsasında qurulmuşdur. O, əsərlərində xalqın danışq dilinə yaxın ifadələrdən istifadə edərək milli dilin imkanlarını bədii və publisistik müstəvidə uğurla nümayiş etdirmişdir. Ağır və qəliz sözlərdən uzaq durması Azərbaycan dilinin geniş oxucu kütləsi üçün əlçatan və təsirli bir ifadə vasitəsinə çevrilməsinə xidmət etmişdir. O ədəbiyyatda elitizmə yox, xalq dilinə, xalqın gündəlik danışq tərzinə yaxın olmağa üstünlük vermişdir.

Açar sözlər: şair, publisist, metafora, təşbeh, Azərbaycan dili, bədii sual və s.

Giriş

Seyid Əzim Şirvani Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biridir. O, həm şair, həm də publisist kimi tanınır. Əsərlərində maarifçilik ideyalarını, milli dəyərləri və insanpərvərlik hisslərini ön plana çəkir.

Şair əsərlərində xalqın rahat başa düşəcəyi sadə, təmiz Azərbaycan dilindən istifadə edir. Onun dili poeziyada da, nəsrə də xalqın danışq tərzinə yaxındır.

O, əsərlərində ağır, qəliz ifadələrdən uzaq duraraq, xalqın gündəlik danışq dilindən istifadə edir. Bu, onun əsərlərinin hər kəs üçün əlçatan olmasına səbəb olur. O, əsərlərində bədii suallardan da geniş istifadə edir.

Seyid, ol hurvəşin vəslin edərsən xahiş,
Olmağa cənnətə sayıştə nə əmalın car?

Dərlər behişt əhlinə cənnətdə yox əzab,
Bəs kuyi-yardə niyə artdı əzabımız?

Xar etmə məni hicrin ilə, ey güli- bixar,
Gülşəndə haçan gül eyləyib xarə ədavət? (1, s. 45)

Əsas hissə

Seyid Əzim Şirvaninin yaradıcılığında dil çox sadə və əlçatan olur. O, ədəbiyyatda elitizmə yox, xalq dilinə, xalqın gündəlik danışq tərzinə yaxın olmağa üstünlük verir. Bu, onun ideoloji və maarifçi mövqeyi ilə bağlıdır.

Onun dilində həm klassik Azərbaycan ədəbiyyatının elementləri, həm də xalq dilinin ləhcə və ifadələri birləşir. Bu, əsərlərinə həm zənginlik, həm də xüsusi bir rəng qatır.

Şairin əsərlərində maarifçilik ideyaları, elmə, savada çağırış, insanları işıq və təhsilə səsləmə mövzuları çox geniş yer tutur.

Şirvani yaradıcılığında maarifçilik, savadsızlıqla mübarizə, cəmiyyətdə ədalətin bərqərar olması kimi mövzular xüsusi yer tutur. O, öz dövrünün sosial problemlərini qabardır, insanları maariflənməyə, düşünməyə çağırır.

Onun əsərlərində maarifçilik ideyaları ön plandadır. Onun üslubunda aydın və açıq şəkildə cəmiyyətdəki problemlər, savadsızlıq, gerilik, insanın inkişafı mövzuları əks olunur. O, oxucunu maariflənməyə, maarifçiliyi yüksəltməyə çağırır.

Əsərlərində Şirvani insan qəlbinin müxtəlif duyğularını – sevgi, kədər, həyəcan, ümid – səmimi və təbii şəkildə çatdırır. Bu da onun əsərlərinin oxucuya daha yaxın və təsirli olmasını təmin edir.

Yaradıcılığında xalqın gündəlik danışq dilinə, frazeologiyasına və atalar sözlərinə çoxlu müraciət edir ki, bu da onun dilini daha canlı və təbii edir.

Şirvani əsərlərində tez-tez atalar sözləri, zərb-məsəllər və xalq dilinə xas frazeologiyalar istifadə olunur. Bu, onun əsərlərini daha təbii və mənalı edir.

Seyid Əzim Şirvaninin şeirlərində təbiət obrazları çox canlıdır. O, təbiət təsvirlərini insan duyğuları ilə paralel şəkildə işləyir.

Ol **lalərüx** olmaz bizə nə dust, nə düşmən
Əğyar ilə bihudə bu qovğadan usandıq

Bülbül, sənin olsun dəxi gülzari məhəbbət,
Bu bağda biz ol **güli-rənadan** usandıq (2, s. 98)

Onun əsərlərində metaforalar, bənzətmələr geniş istifadə olunur. Bu bədii vasitələr mövzuların daha dərin və təsirli çatdırılmasına xidmət edir.

Bir mahı sevib, **çərxə təmənnadan** usandıq,
Bu düşməni- kəcbinə müdaradan usandıq.

Dedim, ey sərvi-rəvan, gül kimi xəndan gəzmə,
Eyləyib lələsifət bağrımı gəl, qan gəzmə

Könül təpidələnir, yoxsa nazlı yar gəlir,
Uçur gözüm, məgər ol sərvi- güzlar gəlir.

Səba gətirdi genə müjdeyi- gülüstani,
Şükufələr açılır, fəsli novbahar gəlir.

Məgər ki, **rəhküzəri-yardə açıb zülfün**,
Məşamə ləxləxeysi- nafeyi- tatar gəlir.

Ləşkəri-qəm könlümün mülkünü viran eylədi,
Padişahım, bir tərəhhüm qıl, mürüvvət çağıdır. (1, s. 62)

Əsərlərində tez-tez xalq ağızından, zərb-məsəllərdən istifadə edilir. Bu, həm dili zənginləşdirir, həm də əsərlərin xalqın ruhuna uyğun olmasını təmin edir.

Şirvaninin əsərlərində təbiətə, insan duyğularına çox geniş yer ayrılır. Onun təsvirləri obrazlı, canlı və emosionaldır.

Onun əsərlərində təbiət təsvirləri, insan duyğularının poetik ifadəsi və epitetlər çox geniş yer tutur. O, obrazları canlı və təsirli qurur.

Mahi-rüxi- canan xət ilə oldu siyəhgün
Gün keçdi, könül, gəl dəxi fikri-şəbi- tar et

Ey **xəstə könül**, əzmi-səri-kuyi-nigar et,
Ol kuydə can nəqdini cananə nisar et. (2, s. 33)

Seyid Əzim Şirvani əsərlərində maarifçilik ideyasını əsas yerə qoyur. O, savadsızlığı cəmiyyətin ən böyük bəlası sayır və buna qarşı mübarizəni vacib hesab edir.

Onun əsərlərində vətənə sevgi, xalqın rifahı üçün çalışmaq, insanlıq duyğuları ön plandadır.

Şirvani yaradıcılığında cəmiyyətdəki ədalətsizliklər, sosial problemlər kəskin tənqid olunur.

Şeirlərində duyğular təbii və səmimi şəkildə ifadə olunur. Onun şeirlərində və nəsrində həm kədər, həm sevinc, həm də tənqid tonları açıq hiss olunur.

Əsərlərində duyğular çox təbii və səmimi şəkildə əks olunur. Şair insan qəlbinin sirlərini, sevinc və kədərini incəliklə çatdırır.

Şeirlərində daha çox poetik üslub, bədii təsvirlər və emosional ton üstünlük təşkil edir. Burada ritm, qafiyə, bədii vasitələrə diqqət artır, təşbehlər də geniş yer tutur.

Dedim, ey **sərvi- rəvan, gül kimi xəndan qəmzə,**
Eyləyib lələsifət bağrımı gəl, qan qəmzə

Peymanəni sındırmağa ta **səngi-həvadis,**
Mey şişələrin dövrənə, ey dust, həsar et

Ey mələksima, cəmalın rəşki-cənnət bağıdır,
Qabətin Tuba, ləbin guya ki, gül yarpağıdır. (1, 75)

Nəsr və publisistika əsərlərində dil daha sadə, məntiqli və aydın olur. Burada daha çox ictimai-siyasi mövzulara müraciət edilir, birbaşa oxucuya çağırışlar edilir.

Seyid Əzim Şirvani əsərlərində cəmiyyətin sosial problemlərinə, ədalətsizliyə, insan haqlarına toxunur. O, öz əsərləri ilə oxucularını maarifləndirməyə, onları düşündürməyə çalışır.

Şeirlərində müəllifin əsas məqsədi oxucunu maarifləndirmək, onlara düzgün həyat yolu göstərməkdir. Bu səbəbdən əsərlərində tərbiyəvi, didaktik ton da çox müşahidə olunur.

Seyid Əzim Şirvaninin dil və üslubunda həm klassik Azərbaycan poeziyası elementləri, həm də yeni dövrün maarifçi ruhu öz əksini tapır. Onun əsərlərində divan ədəbiyyatının bəzi bədii-estetik ənənələri modernləşərək işlənmişdir.

Nəticə

Seyid Əzim Şirvaninin əsərlərinin dil-üslub xüsusiyyətləri onun Azərbaycan ədəbiyyatında maarifçi, xalqçıl və humanist dünyagörüşlü şair kimi formalaşmasında mühüm rol oynayır. Şairin yaradıcılığında dilin sadəliyi və anlaşılıqlığı əsas prinsip kimi çıxış edir. O, klassik ədəbiyyatın poetik ənənələrindən bəhrələnsə də, ağır ərəb-fars tərkibli ifadələrdən mümkün qədər uzaq duraraq xalqın gündəlik danışığı dilinə yaxın, təbii və canlı bir üslub formalaşdırmışdır. Bu xüsusiyyət onun əsərlərinin geniş oxucu kütləsi tərəfindən asan qavranılmasına və sevilməsinə şərait yaratmışdır.

Şairin dilində xalq dili elementləri, atalar sözləri, frazeoloji birləşmələr və danışığı üslubuna məxsus ifadələr geniş yer tutur. Bu dil xüsusiyyətləri şairin xalqla ideya-mənəvi yaxınlığını nümayiş etdirməklə yanaşı, onun maarifçilik məqsədlərinə də xidmət edir. Şair dili yalnız bədii-estetik vasitə kimi deyil, həm də cəmiyyətin maariflənməsi, sosial qüsurların tənqidi və insanın mənəvi kamilliyə çağırılması üçün təsirli bir alət kimi istifadə etmişdir.

Onun üslubu emosional səmimilik, poetik obrazlılıq və fəlsəfi dərinliklə səciyyələnir. Seyid Əzim Şirvani bədii təsvirlər vasitəsilə insanın daxili aləmini, dövrün ictimai-sosial problemlərini və mənəvi dəyərləri ustalıqla ifadə edir. Emosional ifadə tərzində oxucuda güclü təsir oyadır, fikrin inandırıcılığını və bədii təsir gücünü artırır. Şairin satirik və didaktik şeirlərində dil daha kəskin, açıq və təsirlidir ki, bu da maarifçi ideyaların daha aydın şəkildə çatdırılmasına imkan verir.

Nəticə etibarilə, Seyid Əzim Şirvaninin əsərlərində sadəlik, xalq dili, maarifçilik ideyaları, poetik təsvirlər və emosional səmimilik harmonik şəkildə birləşərək onun yaradıcılığına zamanla dəyərini itirməyən, unikal dil-üslub keyfiyyəti qazandırmışdır. Məhz bu xüsusiyyətlər şairin Azərbaycan ədəbiyyatında maarifçilik dövrünün aparıcı simalarından biri kimi tanınmasını təmin etmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. S.Ə.Şirvani. Seçilmiş əsərləri. Bakı, Elm 1973
2. Seyid Əzim Şirvani. Seçilmiş əsərləri. Red.: (tərtib edənlər). Bakı: Avrasiya Press, 2005. — 3 cild, Milli kitabxana

3. Yusifoğlu, Rafiq. Seçilmiş əsərləri. Red.: Z. Xəlil. Bakı: ADPU, 2024. — Cild 19 (2024 nəşri; yeni seçilmiş nəşr). Milli Kitabxana
4. A.Qurbanov. Müasir Azərbaycan ədəbi dili. Bakı, 2003
5. B.Xəlilov. Müasir Azərbaycan dili. Bakı, 2008

**Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Naxçıvan Dövlət Universiteti
E-mail: arzu10822@gmail.com*

Arzu Abbasova

LANGUAGE-STYLISTICAL FEATURES OF SEYID AZIM SHIRVANI'S WORKS

In the work of Seyid Azim Shirvani, the Azerbaijani language was built on the principles of simplicity, purity and comprehensibility. He successfully demonstrated the possibilities of the national language in artistic and journalistic terms by using expressions close to the spoken language of the people in his works. His avoidance of heavy and complicated words served to transform the Azerbaijani language into an accessible and effective means of expression for a wide audience.

In his literature, he preferred not to elitism, but to be close to the people's language, to the everyday speech style of the people.

Keywords: *poet, publicist, metaphor, simile, Azerbaijani language, artistic question, etc.*

Арзу Аббасова

ЯЗЫКОВО-СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОИЗВЕДЕНИЙ СЕЙИДА АЗИМА ШИРВАНИ

В творчестве Сейида Азима Ширвани азербайджанский язык строился на принципах простоты, чистоты и понятности. Он успешно демонстрировал возможности национального языка в художественном и журналистском плане, используя в своих произведениях выражения, близкие к разговорному языку народа. Избегание тяжелых и сложных слов способствовало превращению азербайджанского языка в доступное и эффективное средство выражения для широкой аудитории.

В своей литературе он предпочитал не элитарность, а близость к народному языку, к повседневному стилю речи народа.

Ключевые слова: *поэт, публицист, метафора, сравнение, азербайджанский язык, художественный вопрос и др.*

Filologiya elmləri doktoru Fərman Xəlilov tərəfindən təqdim edilmişdir.

İlk daxilolma tarixi: 12.10.2025

Son daxilolma tarixi: 19.11.2025